

Dr. Mirko Zjačić (1912. - 1977.) kao pravni povjesničar/arheograf

---

Petranović, Anamari

Source / Izvornik: **Problemi sjevernog Jadrana, 2013, 12, 151 - 161**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:892040>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Anamari Petranović

DR. MIRKO ZJAČIĆ (1912. – 1977.)
KAO PRAVNI POVJESNIČAR/ARHEOGRAF

Izv. prof. dr. sc. Anamari Petranović
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
Hahlić 6, HR-51000 Rijeka
anamari.petranovic@pravri.hr

UDK 34(091)Zjačić, M.
Prethodno priopćenje
Primljeno: 20. 2. 2012.
Prihvaćeno: 15. 10. 2013.

Iz pregleda radova koji su sadržani u prikazu arheografskog djelovanja dr. Mirka Zjačića izdvojeni su primjeri transkribirane srednjovjekovne dokumentarne građe, ostvarenih i mogućih povezivanja kataloga pravnih normi, srodnih segmenata arhivskog materijala (statuti / notarske knjige / katastici) koji su ključnim predmetom Zjačićeve obrade pojedinih pravnih ustanova i sustava, odnosno čine vrijedan trajni fond podataka za daljnje tematske i sumarne analize srednjovjekovne i pravne povijesti poglavito istarske, primorske i goranske regije.

Ključne riječi: *Zjačić; pravna povijest; istarski statuti; notarske knjige.*

Iznimna je čast sudjelovati na ovom skupu* dužnog poštovanja prema ustanovi koja opusom svojih djelatnika čini vrijedan dio hrvatske znanstvene baštine, potvrđujući i gradeći kulturu istraživanja hrvatske povijesti.

Povijesno društvo Istre i Povijesno društvo Rijeka u svom je ranijem izdanju *Jadranskog zbornika*¹ lijepim, prisnim stilom pera sudionika ovoga skupa, ranijeg upravitelja znanstvenoistraživačke jedinice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci – mr. sc. Munića, objavilo

* Znanstveni skup u povodu 65. obljetnice osnivanja Jadranskog instituta, sadašnjega Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli, Rijeka, 28. svibnja 2010.

¹ *Jadranski zbornik, prilozi za povijest Istre, Rijeke, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara*, vol. 11., 1979. – 1981., Pula – Rijeka, 1983.

podatke o stručnom životopisu i životnom profilu znanstvenika dr. Mirka Zjačića² – *in memoriam* koji mogu autorizirati samo oni koji su, uz odgovornost poštivanja prethodnika i svijest o vrijednosti jednog čovjeka i njegova rada, imali privilegij s njime dijeliti kronološke momente svojeg profesionalnog života.

Ne nastojeći pružiti potpun uvid u problematiku istraživanja i teze, istaknut ćemo pojedine naglaske znanstvenog interesa dr. Zjačića određene sljedećim biografskim podacima: profil pravnik – diploma i doktorat pravnog fakulteta³; zavidna razina stručnosti u domeni pomoćnih povijesnih znanosti, posebice latinske paleografije i opće diplomatike; životna krivulja radnih mjesta – rad u Državnom arhivu u Zadru (1947. – 1952.)⁴ na koji se nastavlja kraći period rada u Historijskom institutu Akademije u Dubrovniku te potom razdoblje djelovanja u Rijeci – rad, odnosno ravnateljstvo, u Državnom arhivu Rijeka⁵ te, konačno, od 1961. godine, rad u Sjeverojadranskom institutu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, odnosno današnjem Zavodu za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Sabranim podacima podastrijet ćemo strukturu pojedinih pravno-povijesnih pitanja koja su u fokusu motrenja dr. Zjačića, a koja odgovorima (objavljenim sadržajima) postaju trajna, ne (isključivo) samo stručnoj javnosti dostupna hrvatska povijesnopravna baština. Istodobno, korijeni ovih podataka pouzdano naglašavaju uzorni znanstvenokritički pristup transkribiranju vrela, na što se nadograđuje (posebice je to vrijedno istaknuti) metodološki pristup izučavanja građe koji dr. Zjačić podržava i kontinuirano omogućuje, a to je primarno valorizacija kriterija obrade fonda arhivskih podataka statutarog / diplomatskog materijala, odnosno time definiranje okvira raščlambe ili pak upućivanje na srodne segmente analize.

Cjelovit profil bilo koje pravne ustanove, a slijedom Zjačićeve znanstvene orijentacije pratimo pravno srednjovjekovlje hrvatskog priobalja, ovisi o mozaiku po-

² Munić, D., *In memoriam*. Dr. Mirko Zjačić. Život i djelo (1912.-1977.), *Jadranski zbornik*, op. cit., str. 353-359.

³ 1930. godine upisuje Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

⁴ Početak trajne i predane transkripcije izvora / povijesnih dokumenata početno objavljenih u: *Miscellanea I* (knjiga I.) u suradnji sa Strgačić, A., *Državni arhiv Zadar, Zadar 1949.*, V 8., str. 1-95. Uredio Antoljak, Stjepan, M. Zjačić pripremio i prepisao dokumente: 1-16, 18-24, 26, 28-32, 45-57, 54, 56-59 i 62;

Miscellanea II-IV (knjiga II.-IV.) – suradnja sa Strgačić, A., i Krstić, K., *Historijski arhiv u Zadru, Zadar, 1950. – 1951.*, V 8., str. 1-189. Urednik: Antoljak, Stjepan. M. Zjačić je sastavio *Latinska regesta*, prepisao i pripremio dokumente: 1-22, 24, 27, 28, 30-33, 39, 40, 42, 70, 71, 77, 94, 96 i 97.

⁵ Državni arhiv Rijeka od 1959. godine mijenja naziv u Historijski arhiv Rijeka, pod njim djeluje do 1993. godine, kada dobiva naziv Povijesni arhiv Rijeka, pod kojim djeluje do 1997. godine, te potom mijenja naziv u Državni arhiv u Rijeci.

dataka koji racionalnim (onodobno racionalnim, odnosno nama možda nedovoljno poznato racionalnim) omjerom stvaraju statutarni elementi, statuti kao zbirke propisa koje u okviru stupnja svoje autonomije donose urbane cjeline s ustrojem ili skorašnjim ustrojem općine, potom zbirke raznorodnih isprava (posebice zbirke notarskih isprava), *instrumenta* (ne)ovisno o njihovoj dokaznoj ili dispozitivnoj snazi i pravilna procjena materijalne gospodarske podloge iskazane u urbarima, katasticima i inim propisima feudalnih gospoštija.

U ovoj poveznici i nadopuni, koja se odnosi na statute – notarske knjige – katastike, odnosno zbirke odluka općinskih dužnosnika, moguće je ovom prigodom uputiti na nekoliko primjera ili nekoliko detalja iz znanstvenokritičkog opusa dr. Zjačića. Navodimo primjerice, iz prvog segmenta, statute objavljene u izdanjima *Vjesnika (Državnog) arhiva u Rijeci*, u *Jadranskom zborniku*, odnosno u Akademiji-nim izdanjima – Dvigradski statut (*Statutum comunis Duorum castrorum*)⁶, statut Buzetske općine (stariji – iz 1435. i noviji – iz 1574. godine, tekst i hrvatski prijevod⁷), kritički osvrt na objavljeni Statut Izole iz 1360.⁸, sačuvane fragmente statuta Općine Buje iz 1412.⁹, Statut grada Senja¹⁰, spomenimo još i prvi čiji tisak dr. Zjačić

⁶ Dvigradski statut (*Statutum comunis Duorum castrorum*), *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. VI-VII, Rijeka, 1961. – 1962., Rijeka, 1962., str. 233-294; čitanje sadrži latinski tekst Statuta. U novijem izdanju Jelinčić, J., Lonza, N. *Statuta Communis Duorum Castrorum / Statut Dvigradske općine. Početak 15. stoljeća*. Pazin – Kanfanar, Državni arhiv u Pazinu, 2007., Jelinčić obrađuje da je u rješavanju/rekonstrukciji praznina i potom prijevodu na hrvatski jezik rabljen (i) talijanski prijevod teksta.

⁷ Statut Buzetske općine, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. VIII-IX, Rijeka, 1963. – 1964., str. 71-137; Buzetski statut (nastavak teksta statuta i hrvatski prijevod), *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. X, 1964. – 1965., str. 119-199. Usp. id., Zaključci buzetskog općinskog vijeća (*Consilia comunis Pinguenti*), 1502. – 1523., *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. XIII., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, Zagreb, 1979., str. 205-292.

⁸ Revizija objavljenog statuta Izole – Kritički osvrt na objavljeni statut općine Izola iz 1360. godine, *Jadranski zbornik*, sv. VI., 1963. – 1965., Rijeka – Pula, Rijeka, 1966., str. 197-236. V. recentno faksimil izdanje Statuta općine Izola iz 1360. godine, zajedno s četverojezičnim prilogom (edicija), Kos, D., Statut izolskega komuna iz leta 1360: faksimile in spremna beseda, Koper – Rijeka, Univerza na Primorskem i Državni arhiv u Rijeci, 2006. Usp. id. Statut izolskega komuna od 14. do 18. stoletja. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Državni arhiv u Rijeci, 2006., 617 str., ilustr. Usp. predložak Morteani, L., *Isola ed i suoi statuti, Atti e memorie della società istriana di arheologia e storia patria*, vol. IV, fasc. 3-4, 1888., str. 349-421; vol. V, fasc. 1-2, 1889., str. 155-222.

⁹ Sačuvani fragmenti starog statuta Općine Buje iz 1412. godine, *Jadranski zbornik*, sv. VII., 1966. – 1969., Rijeka – Pula, Rijeka, 1969., str. 365-416.

¹⁰ Statut grada Senja iz 1388. godine, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 369., Zagreb, 1975., str. 39-115 (tekst na latinskom jeziku i u prijevodu iz 1701. pohranjenog u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti).

nije imao u rukama – Statut grada Poreča iz 1363.,¹¹ te nadalje tri sadržaja iz ostavštine – Statut Općine Bale¹², grada Pirana¹³, grada Rovinja¹⁴ i posljednji, nedovršeni rad – Statut Općine Rab (*Statutum communis Arbae, qvatorr libris dicisvm*).¹⁵

U nizu ovih pročitanih i protumačenih tekstova i prijevoda neovisno o tome radi li se o samom izvorniku statuta ili pouzdanom, u arhivističkoj ljestvici jednakovrijednom prijepisu, zabilježeni su i autorovi uvodni osvrti s preciznim podacima transkripcije, obrazloženjima interpolacije teksta izvornika – rješenjima, sugestijom i procjenom točnosti ispisa, što je, zbog primjene paleografskog predznanja, respektabilan zahvat, a nerijetko su to i prateći komentari pojedine nepoznanice ili studija o pravnom sustavu koji izvor potpuno ili djelomično definira.

Budući da mi je strukom bliža ova druga, sadržajna dimenzija građe, odnosno sama analiza srednjovjekovnih (privatno)pravnih ustanova, istaknut ću takove momente Zjačićeve znanstvene interpretacije izvora. Primjerice, slijedom naznačene prevrijedne poveznice srodnih tipova arhivskog materijala, odnosno time i kao ilustracija doprinosa toga pravnog povjesničara i arheografa – izdvaja se detaljniji način obrade jednog (od) izvora – Buzetskog statuta.¹⁶

Novije izdanje / prijevod na hrvatski jezik i prijevod na hrvatski jezik u prijepisu prijevoda iz 1701., Margetić, L., Strčić, P., Senjski statut iz 1388., *Senjski zbornik*, 12., Senj, 1985. – 1987. Prvi put Senjski statut objavio je Ivan Mažuranić (Arkiv za povjestnicu Jugoslavensku 1854. godine) i recentnija izdanja zasnivaju se na njegovu tekstu i opaskama.

¹¹ Statut grada Poreča iz 1363., *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. XIII., Zagreb, 1979., (cit.) str. 5-203.

¹² Statut Općine Bale u Istri iz 1467. godine (rukopis sadrži 420 kartica objedinjujući uvodni dio i transkribirani statut pisan talijanskim jezikom), prema Munić, D., op. cit. str. 358, na što se poziva (v. isto za bilj. 13. /Statut grada Pirana/; bilj. 14. /Statut grada Rovinja/) i Kosanović, O., Prilog za bibliografiju objavljenih pravnih izvora (statuta, zakona, urbara i notarskih knjiga) i pravno-povijesnih studija za Istru, Kvarnersko primorje i otoke u srednjem i ranom novom vijeku, *Arhivski vjesnik*, god. 52., Zagreb, 2009., str. 129-170, str. 136. / bilj. 42.

¹³ Statut grada Pirana iz godine 1307. (Statutum comunis Pyrani ab anno 1307); rukopis sadrži 261 karticu objedinjujući kraći uvodni dio i transkribirani tekst statuta – prema Munić, D., op. cit. str. 358). V. Pahor, M., – Šumrada, J., Statut Piranskoga komuna od 13. do 17. stoljetja, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni centar Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1987.

¹⁴ Statut grada Rovinja (Statutorum Rubini libri tres); rukopis sadrži 321 karticu transkribiranih statutarnih odredi rovinjske općine (prema Munić, D., op. cit. str. 358). V. Kandler, P., Statuti municipali di Rovigno, Trieste: Tipografia del Lloyd Austriaco, 1851.

¹⁵ Ispis sadrži 32 kartice pročitano g teksta – do XIX. poglavlja III. knjige Statuta općine Rab (prema Munić, D., op. cit. str. 359). V. obradu / tekst Statuta usporedo na latinskom i hrvatskom jeziku / faksimil rukopisa u Margetić, L., Strčić, P., Statut rapske komune iz 14. stoljeća. Rab – Rijeka, 2004., 317 str.

¹⁶ Usp. prikaz Jakovljević, B., Dr. Mirko Zjačić: Statut Buzetske općine, *Istarski mozaik*, 3., Pula, 1967., str. 179-181.

U skladnoj dimenziji spoja javnog i privatnog prava¹⁷, u Zjačićevu pristupu proučavanju ovoga vrela¹⁸ nakon preciziranja teze o razlozima skromnosti propisa iz djelokruga općinskih dužnosnika slijedi uzorna interpretacija naglasaka Statuta (na osnovi pravnica uvijek bliske Gajeve i u Justinijanovu konceptu zadržane podjele prava), čime se tako objedinjuju propisi relevantni za skup pravnih pravila kojima su uređeni odnosi među ljudima s obzirom na stvari – objekte prava (*res*), sustav pravila koja reguliraju status osoba (*personae*) kao pojedinačnih subjekata prava (osobno/statusno pravo), odnosno status obitelji (*familia*/obiteljsko pravo) te postupovno pravo, građanski postupak, odnosno sustav tužbi (*actiones*).¹⁹

U svim statutima, očekivano (primjerice tako i u spomenutom Buzetskom), nije moguće pronaći zabilježene i/ili izrijekom statuta razrađene sve navedene elemente. Skromnost podataka o privatnopravnim odnosima (budući da su statuti često ili češće poglavito usmjereni na preciziranje obveza prema feudalnim gospodarima te zapisivanju odredbi iz kaznenopravne domene), odražava se i na (ne)prisutnost postavki o životno učestalim sporazumima (oprezno to treba reći i poimati zbog distanciranja od suvremenog koncepta konsenzualizma), odnosno ugovornim odnosima.

Takvu eventualnu oskudnost statutarnog reguliranja u pravilu sanira primjena običajnog prava, što vodi, a to valja s osobitim respektom i zadovoljstvom notirati, u daljnu drugu, odnosno treću kariku Zjačićeva znanstvenoga fokusa – mogućnost traženja odgovora u drugim arhivskim materijalima, primjerice – u ovom slučaju – Zjačićevim zapisima o ugovornim odnosima u knjizi buzetskog notara i kancelara Martina Sotolića (*Registrum imbreviaturum Martini notarii Pinguentini*, 1492. – 1517. god.)²⁰ ili pak, u kontekstu traženja rje-

Doprinos dr. Zjačića u odnosu na vrela područja Buzeštine potvrđuje Munić, D. (Doprinos Mirka Zjačića u objavljivanju i proučavanju izvora za srednjovjekovnu povijest Buzeta i Buzeštine, *Buzetski zbornik*, Buzet, 1980., str. 155-163) koji slijedom Zjačićevih ispisa poglavito ističe i analizira podatke o javnoj upravi, odnosno ustroju buzetske općine.

¹⁷ Usp. Javnopravni i privatnopravni akti grada Buzeta u XV. i početkom XVI. stoljeća. *Istarski mozaik*, godina VIII., br. 5/1970., Matica hrvatska – Pula, 1970., str. 73-82; Kmetski (kolonatski) odnosi u Buzetu i njegovom području (1431. – 1504.). *Jadranski zbornik*, sv. V./1961. – 1962., Rijeka – Pula, 1962., str. 82-100.

¹⁸ Sačuvana su dva statuta grada Buzeta. Stariji, iz godine 1435., objavljuje prvi Zjačić; mlađi statut koji datira iz 1575. godine, prema Strohalu („Statuti primorskih gradova i općina“, bibliografski nacrt, Zagreb, 1911., str. 110), tiskan je 1776. godine u Mlecima; Zjačićeva analiza/opis odnosi se na novi statut „s kojim se u istom kodeksu nalazi, naknadno ušiven i stariji Buzetski statut“ (Zjačić, *Buzetski statut /prvi dio/*, cit. str. 73).

¹⁹ Gai. Inst. 1., 8. Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.

²⁰ Notarska knjiga buzetskog notara Martina Sotolića (*Registrum imbreviaturum Martini Sotolich notarii Pinguentini*) 1492. – 1517.; *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. XIII., Zagreb, 1979., (cit.) str. 293-507/str. 509-578.

šenja pitanja u domeni pravne subjektivnosti, iz ispisanih podataka Katastika 1431. – 1436. godine.²¹

Spektar pronađenih i sabranih podataka autoru je ponudio različite mogućnosti odabira naglasaka raščlambi.

Okvir statusnog prava (*personae*) relevantan je za opće postavke valjanosti pravnog posla – za djelatnu sposobnost stranke / stranaka, odnosno posredno za strukturu stanovništva, te tako pouzdano postaje slikom povijesne zbilje agrarnih, kmetskih odnosa i materijalnih prilika u granicama općine. Iako ponekad bez formalnih pravnih klasifikacija u Statutu (statutima), Zjačić unatoč tome definira status subjekata prava objedinjujući pravnorelevantne i uvijek zanimljive omjere ograničenja poglavito djelatne, odnosno poslovne sposobnosti s obzirom na kriterije dobi (status *aetas legitima*), spola i staleške pripadnosti posežući dosljedno za izvorima koji nadopunjuju lakune – u okvirima staleških odrednica i položaja unutar obitelji, primjerice za spomenutim Katastikom („praktične primjene i važnosti“)²² koji čini sastavni dio rukopisa, odnosno postaje dijelom Zjačićeve predmetne analize.

Navedimo još nekoliko, uvjetno rečeno, detalja.

Raščlamba bračnoga prava iznjedrila je vrijedan zaključak o odvojenosti imovine na temelju propisa o zahtjevu za povratom otuđenog bez pristanka (drugog) supružnika (za vrijeme trajanja braka, ali i nakon smrti supruga), dok će lepeza zaključaka o postojanju, odabiru i položaju tutora, odnosno sadržaju tutorovih ovlaštenja, primjerice proširiti analizu položaja žene (status *tutrix*) u kontekstu skrbništva ili ograničenja djelatne, odnosno poslovne sposobnosti...

Građansko/imovinsko pravo (stvarno i obvezno pravo u užem smislu, uz nasljedno pravo u širem smislu njegova poimanja) nadograđuje se na ključnu ustanovu prava vlasništva s (učestalijim) uočavanjem nepostojanja definicije (koja se sporadično susreće u statutarnom pravu) te posredno (zbog različitih pristupa elementima njihova definiranja) na poimanje stvarnih prava na tuđoj stvari (*iura in re aliena*) – služnosti, posebice graničnog zaloga (rimski okvir nadograđuje i strukture *superficies* te emfiteuzu /emfiteuze, zaključuje autor, u Buzetskom statutu nema/). Potom, tema stjecanja vlasništva bilo originarnim putem – neovisno o predniku (ranijem vlasniku), što je svakako uočljivo u ustanovi dosjeloosti i pret-

²¹ „Catastico delle rason del comun de Venetia, che sono tenuti pagar i cittadini, et vedoue ogni anno imperpetuo, e alter rason del Castello de Pinguento“, v. Buzetski statut, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, X., (cit.), str. 141-146.

²² V. bilj. 21.; cit. prema Zjačić, M., Statut Buzetske općine, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. VIII-IX (cit.), str. 85.

postavkama prijelaza kvalificiranog načina i tijeka posjedovanja u vlasništvo (u kontekstu privatnoravnih ustanova – čimbenik „*tempus / vrijeme*“ relevantan je u procesu nastanka, promjene i prestanka prava, a režim preskripcije²³, razvidno je pravniku, preuzet je dijelom iz rimske riznice rješenja).²⁴

Nadalje slijedi pravo raspolaganja u sklopu režima kontraktnih obveza, odnosno derivativnog načina stjecanja vlasništva (prijenos) na osnovi (*causa*) inih ugovora s individualiziranim (statuiranim) kontraktnim značajkama (primjerice očekivano je istaknuto značenje i uloga proglašenja ugovora – *strida / stridatio / proclamatio* kupoprodaje, darovanja, zamjene ...)²⁵. Vrijednom pak poveznicom s građom notarske knjige jesu i elementi postanka obveznopравnih odnosa koje statut (dovoljno) ne tematizira – građa rimskog *locatio conductio* – ugovori o zakupu (*ad affitum perpetuale* ili na određeno vrijeme) odnosno najmu, dok, zanimljivo, o ugovoru o posudbi (*commodatum*) – koji zbirom značajki detaljno tumači strukturu rimskih realnih kontrakata (i zato je dr. Zjačiću nesumnjivo zanimljiv podatak klasifikacije), oba izvora šute.

Osjetljivo pitanje reguliranja prijenosa prava (*cessio*), nasljeđivanja, univerzalne i singularne sukcesije *mortis causa* iznjedrilo je zaključke o formalizmu oporuke, točnije rečeno (posebnom) tipu usmene izjave u nazočnosti svjedoka koja pak i zapisana nadalje zadržava naziv usmena oporuka (*testamentum nuncupatiuum*) – postavke koje su definirane isto tako marljivim spajanjem elemenata statutarnog i notarskog materijala.

Potom, u okviru tumačenja propisa postupovnog prava (u statutima često, pa tako i u ovom, bez distanciranja normi o sudskom građanskom i kaznenom postupku) nudi se pregršt interesantnih zapisa ponovno u autorovoj kompilaciji srodnih vrela o primjerice rješavanju sporova između rođaka preko presuda izabranih sudaca koji donose odluku na temelju slobodnog pravnog mišljenja, očito cijenjenog, jer, notira Zjačić, notarski zapisi obiluju podacima o takovu rješavanju sporova i o restrikcijama s obzirom na pravne lijekove i oprost / *gratia / indulgentia* (mogućnost interpretacije statusa izabranih sudaca *arbitratores*/ te usporedbe sa značajkama rimskog civilnog postupka s obzirom na /ne/mogućnost apelacije).

²³ Režim zastarjelost tužbe ne u smislu gubitka prava („*praescriptio extinctiva*“) već u kontekstu stjecanja prava („*praescriptio acquisitiva*“).

²⁴ Rješenja/podatci prema Zjačić, M., Statut Buzetske općine, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. VIII-IX, cit., v. bilj. 7.; str. 86, 87.

²⁵ V. Zjačić, M., Notarska knjiga buzetskog notara Martina Sotolića, cit. (v. bilj. 20.), str. 305.; id., Statut Buzetske općine, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. VIII-IX, cit. 81.

Karika odredbi kaznenog prava – posebice materijalnog prava (struktura kaznenih djela i sankcija) kao najčešće pretežiti sadržaj statuta, ali isto tako i usporedni segment postupovnog prava, zorna su potvrda naglasaka zaštite određenog (statuiranog) načina života – gospodarskih i socijalnih vrijednosti – kao pretpostavki razvoja općine. Vrijedno je stoga istaknuti niz podataka o sudskom postupku (kazneni progon i pokretanje sudskog postupka od strane same vlasti */ex officio/* samo u slučaju najtežih */zlo/djela*, odnosno, za lakše slučajeve, prepuštanje inicijativi privatnog oštećenika), nadalje podatke iz problematike dokazivanja, koja uključuje analizu dokaznih pravila (jedan svjedok postaje dovoljan, priznanje */confessio/* ponekad se moglo iznuditi mučenjem, nepostojanje Božjeg suda */iudicium Dei* Statut ne spominje/, status pravne presumpcije priznavanja */u slučaju kada se zločinca javno poziva, a on se ne odazove radi svoje obrane/*, status prisege */iuramentum*, način *ad hoc* iniciranja postupka, zanimljivog statusa prijavitelja, zaštite njegove tajnosti i na tim osnovama distinkciji prema položaju tužitelja te potom balansiraju između značajki inkvizicijskog i akuzatornog postupka) (...), što sve zaključno, ukupnošću svojih značajki, postaje pokazateljem mnogih aspekata Zjačićeva razmišljanja o pravnoj kulturi određenog područja²⁶.

Nakon ovog primjera sretnog mozaika različitih oblika arhivske građe perom jednog autora objedinjenih u cjelovit opus dokumenata i osobnu iskaznicu srednjovjekovne općine, odnosno općina (modalitet analize Buzetskog statuta naime nije jedini primjer u Zjačićevoj bibliografiji; Statut Poreča iz 1363. godine isto tako dijelom nudi zahvalnu mogućnost usporedbe / nadopune s rješenjima izvora o posjedovnim odnosima porečke crkve od VI. do XVI. stoljeća)²⁷ ističemo zaključno još dva dragulja hrvatske povjesnice – objavljene marljivo rekonstruirane notarske zbirke (ne i jedine u Zjačićevu opusu objavljenih/pripremljenih radova)²⁸, čija se

²⁶ V. za sve bilj. 24., str. 93, 94.

²⁷ Za Statut grada Poreča iz 1363. godine, *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. III., Zagreb, 1979. (cit.) v. bilj. 11.; Usp. Posjedovni odnosi porečke crkve od VI. do XVI. stoljeća, *Jadranski zbornik VIII.*, 1972., Rijeka – Pula, Rijeka, 1973., str. 33-103.

²⁸ Za područje Šibenika: Spisi šibenskog notara Slavogosta 1386. godine. *Starine*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, knj. 44. Zagreb, 1952., str. 201-296. Razrađujući povijest srednjovjekovnog seljaštva s obzirom na relevantne podatke u Šibenskom notarskom arhivu, Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu te u Biskupskom arhivu u Šibeniku, Karbić, D., (Mogućnosti proučavanja svakodnevice u seoskim naseljima srednjovjekovnoga šibenskog zaleđa, *Kolo, časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 4, Zagreb, 2006. /Stara hrvatska svakodnevica/) notira ovo Zjačićevo prvo integralno objavljivanje registra (spisi notara Slavogosta 1386. god.) navodeći da se na isto razdoblje kraja 14. stoljeća „odnose još jedino spisi bilježnika Zilija de Albanis”, a to je isto tako dio Zjačićeva naslijeđa (Spisi šibenskog notara Zilio de Albanis, XVI. stoljeće), odnosno vrijedan dovršen prilog za kronološki slijed edicija bilježničkih spisa.

vrijednost gotovo ne može procijeniti: na području grada Zadra to su prve zbirke (svezak I. spisi notara Henrika, i svezak II. spisi notara Creste Tarallo) u slijedu objavljenih spisa zadarskih bilježnika na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće²⁹ i drugi primjer – riječka zbirka najstarijih sačuvanih notarskih spisa riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina iz sredine XV. stoljeća³⁰.

Radi se o dokumentima koji uvijek svjedoče o etničkim prilikama svoga doba, te nerijetko, kako nas poučava Zjačić³¹, opsežnim onomastičkim i toponomastičkim podacima definiraju nacionalni sastav pučanstva nudeći podatke korisne za „ubikaciju neubiciranih lokaliteta“. Nemjerljivim (p)ostaju za proučavanje gospodarske povijesti gradova posredno za ekonomski status i socijalni sastav stanovništva, primjerice definiranjem vrijednosti nekretnina (analiza režima prometa nekretninama povezana je često i s odgovorom o realiziranju statusnih prednosti – stjecanje prava građanstva).

Podacima pak o trgovini, vrstama mjera, tipovima zanata/obrta, isplati usluga različite vrste, dakle skromnim ili bogatim spektrom imbrevijatura različitih pravnih poslova uobičajenog ili posebnog režima s obzirom na tipiziranost notar-

²⁹ Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste de Tarallo 1279. – 1308. (Notariorum Jadrensiū Henrici et Creste Tarallo acta quae supersunt 1279. – 1308.). Spisi zadarskih bilježnika (Notarilia Jadertina) I, Državni arhiv u Zadru, Zadar, 1959., str. 1-289, uključuju (I) Duorum quaternorum Henrici notarii Jadrensis fragmenta supersunt. Ab anno circiter 1279-1308 (Instrumenta / Testamenta); (II) Regestum imbreviaturarum Creste Tarallo notarii Jadrensis. A. 1289-1290; (III) Index personarum et rerum / index locorum.

V. obrazloženje ponovnog prijepisa i izdanja spisa notara Tarallo (usp. *Vjesnik hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva u Zagrebu*, godište 1899., I., sv. 3. (op. cit., Uvod).

Za slijed djelovanja zadarskih bilježnika v. Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis Nikole pok. Ivana i Gerarda iz Padove 1296...1337 (Notarium Jadrensinum Johannis Qualis Nicolai quondam Johannis Gerardi de Padua. Acta quae supersunt 1296... 1337). – Zjačić u suradnji sa Stipišić, Jakovom. *Spisi zadarskih bilježnika (Notarilia Jadertina)*. II. Historijski arhiv u Zadru, Zadar, 1969., str. 1-340.

Na Zjačićeve ispise nastavljaju se segmenti po razdobljima:

Stipišić, J. (ur.): Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze 1349. – 1350. *Spisi zadarskih bilježnika*, 3. Zadar, Historijski arhiv u Zadru, Zadar, 1977.;

Leljak, R., Kolanović, J. (ur.): Andrija pok. Petra iz Cantua. Bilježnički zapisi 1353. – 1355. *Spisi zadarskih bilježnika*, 4. Zadar, Državni arhiv u Zadru, Zadar, 2001.;

Leljak, R., Kolanović, J. (ur.): Andrija pok. Petra iz Cantua. Bilježnički zapisi 1353. – 1355. *Spisi zadarskih bilježnika*, 5. Zadar, Državni arhiv u Zadru, Zadar, 2003.

Za pregled relevantne objavljene i neobjavljene građe pohranjene u Državnom arhivu u Zadru v. Grbavac B., Zadarski plemići kao kraljevski vitezovi u doba Ludovika I. Anžuvinca, *Acta Histriae*, 16., 1-2., Koper, 2008., str. 89-116.

³⁰ Zjačić, M., Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna da Renno de Mutina (1436.-1461.), *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. III., Rijeka, 1955. – 1956., str. 5-343; sv. IV, 1957., str. 89-225; sv. V, 1959., str. 257-459.

³¹ Id., Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste de Tarallo 1279. – 1308. (cit. v. bilj. 29.) Uvod.

skih isprava i stupnja razvijenosti pravnih formula, definiraju pravnu tradiciju, odnosno pravnu recepciju raznih ustanova (primjerice definiranje uloge egzaminatora).

Time Zjačićevi znanstveni naponi i osvrti na pravnopovijesnu dokumentarnu građu³², postignuti rezultati leksičkih obrada izvora istarske, primorske i goranske regije, postaju nezaobilaznim u sumarnoj pravnopovijesnoj analizi ili tematski fokusiranim analizama kulture srednjovjekovlja u ovim hrvatskim područjima.

Istaknimo stoga zaključno, nakon naznačenih tema znanstvenog, arheografskog interesa dr. Zjačića, nadu da će uz postojeću profesionalnu zahvalnost mnogi od nas znati i nadalje ugrađivati ih u svoj znanstveni put i time dijalog s djelom dr. Zjačića kontinuirano potvrđivati aktualnim.

³² Iz bibliografije dr. Zjačića:

Knjiga podavanja i prihoda posjeda katedralnog kaptola u Puli (Quaternus fictuum siue dationum domorum et aliarum possessionum Polensis capituli) 1349. – 1371., *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. IV., Rijeka, 1957., str. 59-85 i faksimil;

Pergamene kaptolskog arhiva u Hvaru, *Bilten Historijskog arhiva komune Hvarske*, godište IV-V, sv. 5-6, Hvar, 1963., str. 51-58.

Regesti i pergamena XV. vijeka kaptolskog arhiva u Hvaru, *Bilten Historijskog arhiva komune Hvarske*, godište VI-VII, sv. 7-8, Hvar, 1965., str. 12-26.

Iz popisa neobjavljenih ....

Liber iurium episcopialium (dioecesis Parentinae), I., 737 kartica rukopisa i faksimil naslovnice (vremensko razdoblje od VI. do XVI. stoljeća); v. Munić, D., Liber iurium episcopialium (Una fonte inedita concernente il passato di Parenzo), *Atti. Centro di Ricerche Storiche*, Rovigno, vol XIV, Trieste – Rovigno 1983. –1984., str. 235-244,

... i nedovršenih radova (Munić, D., *Dr Mirko Zjačić. Život i djelo /cit./* str. 358, 359):

Izvadak iz matice rođenih Župe Šibenik – Varoš od 1767. godine. Ispis iz matice rođenih (5 stranica pisanih rukom);

Sačuvana pisma Ignjata Đorđića – ispisi pisama učinjenih rukom, paginacija 1-242;

Testamenta Notarilia, knj. 50-61, 65. rukom ispisani dokument. Broj stranica po knjigama: knjiga 50, str. 23, 51/18, 52/37, 53/37, 54/34, 55/65, 56/13, 57/8, 58/42, 59/12, 60/46, 61/50, 65/38;

Tri izvorna dokumenta s bilješkama. Prilog (radni naslov priloga) – 42 kartice rukopisa (transkripcija tri dokumenta iz XVI. stoljeća s pripadajućim bilješkama);

Isprava Bele IV. iz godine 1260. (dvije kartice prijepisa isprave).

Anamari Petranović

Dr. Mirko Zjačić (1912–1977) as Legal Historian / Archaeographer

Summary

From the survey of the works included in the survey of the archaeological activity of Dr. Mirko Zjačić, the following has been singled out: exempla of transcribed mediaeval documentary material, of the realised and possible connecting of a catalogue of legal norms and related segments of archival material (statutes / notarial books / land-registries), which are the crucial subject-matter of Zjačić's study of individual legal institutions and systems, and make a valuable permanent data fund for a further thematic and summary analysis of the history of the Middle Ages and the legal history, particularly regarding the regions of Istria, the Littoral and Gorski kotar.

Keywords: *Zjačić; legal history; Istrian statutes; notarial books.*